

УДК 343.43+343.61

Костянтин ОЛЬШЕВСЬКИЙ

кандидат юридичних наук,
доцент, доцент кафедри
теорії та практики організації
оперативно-розшукової діяль-
ності

Академії управління МВС;

Олег ЄМЕЦЬ

магістр управління, ад'юнкт
кафедри теорії та практики
організації оперативно-
розшукової діяльності Академії
управління МВС

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РОЗКРИТТЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ОСОБИ

Розглянуто актуальні питання організації розкриття злочинів проти особи. Визначено чинники неналежної ефективності протидії злочинам проти особи та напрями вдосконалення організаційних основ діяльності ОВС України щодо розкриття злочинів цього виду. Розроблено пропозиції щодо нормативно-правового забезпечення розкриття злочинів проти життя та здоров'я особи.

Рассмотрены актуальные вопросы организации раскрытия преступлений против личности. Определены причины недостаточной эффективности противодействия преступлениям против личности и направления усовершенствования организационных основ деятельности ОВД Украины по раскрытию преступлений данного вида. Разработаны предложения относительно нормативно-правового обеспечения раскрытия преступлений против жизни и здоровья личности.

Actual problems of organization of personal crimes detecting are considered in the article. The factors of inefficient counteraction to personal crimes and the ways of improvement of the organizational bases of the activity of the organs of Internal Affairs as to detecting this kind of crimes are defined. The suggestions concerning the regulatory support of detecting crimes against person's life and health are worked out.

Ключові слова: право на життя і здоров'я, злочини проти життя і здоров'я особи, організаційні основи розкриття злочинів, інформаційне та нормативно-правове забезпечення, система контролю за розкриттям злочинів.

Ключевые слова: право на жизнь и здоровье, преступления против жизни и здоровья человека, организационные основы раскрытия преступлений, информационное и нормативно-правовое обеспечение, система контроля раскрытия преступления.

Keywords: right to life and health, crimes against person's life and health, organizational bases of crimes detecting, informational and regulatory support, crime detecting control system.

Діяльність державних і правоохоронних органів спрямована на забезпечення гарантій і свобод людини та громадянина як найважливішої умови розбудови правової держави. У Конституції України зазначено, що "людина, її життя та здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Кожна людина має невід'ємне право на життя. Ніхто не може бути позбавлений життя. Обов'язок держави – захищати життя людини" [1].

Діяльність міліції спрямована на захист конституційних прав на життя і здоров'я людини. Її основними завданнями є забезпечення особистої безпеки громадян, захист їх прав і свобод, запобігання правопорушенням, їх припинення, виявлення і розкриття злочинів, розшук осіб, які їх вчинили [2].

Злочини проти особи є найнебезпечнішою категорією протиправних діянь. Аналіз криміногенної ситуації свідчить, що злочини, які посягають на життя та здоров'я громадян, залишаються однією з найгостріших проблем у сфері боротьби зі злочинністю. ОВС вживають заходів, які є недостатніми та малоефективними, що зумовлено недосконалістю їх організації, формальним підходом до проведення першочергових оперативно-розшукових заходів і невідкладних слідчих дій, низькою якістю комплексного використання сил і засобів. Бракує системності в роботі під час встановлення винних в умисних убивствах та інших видах злочинів проти особи, справи за яких не доведено багато років [3].

Незважаючи на особливий резонанс таких протиправних посягань, трапляються грубі порушення обліково-реєстраційної дисципліни під час отримання повідомлень і розгляду матеріалів про виявлення трупів з ознаками насильницької смерті. Незадовільною є організація роботи з профілактики злочинів проти життя і здоров'я громадян, зокрема тих, що набули значного суспільного резонансу та мають серійний характер. Відомчими навчальними закладами не приділено достатньої уваги проблемі організації розкриття і розслідування серійних убивств, викриття злочинців методами вітчизняної та зарубіжної практики, розроблення конкретного алгоритму дій оперативних працівників і слідчих [3].

Над вирішенням проблеми боротьби зі злочинами проти життя та здоров'я особи плідно працювали науковці радянської школи оперативно-розшукової діяльності – А. Возний, В. Камиш, А. Лекарь, В. Лукашов, В. Шиєнок, а також вітчизняні науковці – В. Горбачевський, О. Дульський, О. Кисельов, М. Ліщенко, В. Матвійчук, В. Пилипчук, П. Підюков, І. Сервецький та ін.

Однак організація розкриття злочинів цієї категорії потребує подальшого наукового розроблення відповідно до сучасної криміногенної ситуації. Тому автори цієї статті взяли за мету визначити коло проблем, що стосуються організації діяльності оперативних підрозділів ОВС щодо розкриття злочинів проти життя, здоров'я особи та шляхів їх вирішення.

У Програмі протидії злочинам проти життя та здоров'я особи на 2008-2012 рр., затвердженій рішенням колегії МВС України від 25 липня 2008 р. № 17 КМ/1, ця проблема окреслена як дуже гостра у сфері боротьби зі злочинністю. Чинниками неналежної організації роботи з протидії злочинам проти особи є низький рівень використання оперативних обліків, інформаційних систем, недосконалість нормативно-правової бази, організаційно-штатної структури підрозділів кримінальної міліції, досудового слідства органів внутрішніх справ, які не забезпечують гнучкості і сприйнятності змін у криміногенній ситуації, а також відтік досвідчених кадрів, послаблення виконавської дисципліни та зниження рівня професіоналізму [3].

Аналіз статистичної звітності МВС України за 2001-2008 рр. про вчинення умисних вбивств засвідчив, що їх кількість за цей

період зменшилася з 4571 до 2707 [5; с. 6]. Незважаючи на це, рівень організації злочинів зростає, тобто підвищується їх небезпека, особливо якщо вони викликають значний суспільний резонанс і набувають серійного характеру.

Залишається незадовільною організація профілактичних робіт щодо злочинів проти життя і здоров'я громадян. Належним чином не забезпечено контроль за прибуттям до обраного місця мешкання осіб, які звільнилися з місць позбавлення волі, та їх своєчасним узяттям на облік в ОВС. Не налагоджена взаємодія щодо цього питання з Державним департаментом України з питань виконання покарань. Найвищий рівень взаємодії між підрозділами кримінальної міліції, громадської безпеки, досудового слідства, боротьби з організованою злочинністю, експертних підрозділів не відповідає складній оперативній обстановці щодо злочинності проти особи [3].

Через ситуацію, що склалася навколо проблеми протидії злочинам проти життя та здоров'я особи, Програма [3] має на меті забезпечити активну наступальну боротьбу зі злочинами зазначеного виду; вдосконалення законодавства, форм і методів профілактичної роботи; усунення причин і умов, які спонукають до вчинення таких злочинів; підвищення ефективності проведення слідчих дій, оперативно-розшукових заходів і рівня взаємодії структурних підрозділів ОВС у боротьбі зі злочинами проти особи.

Для досягнення цієї мети заплановано низку організаційних заходів, до яких зокрема належить розроблення Інструкції з організації взаємодії ОВС України в розслідуванні та розкритті злочинів, учинених проти життя і здоров'я особи [3, с. 16]. Відповідає цьому нормативному документу Інструкція 1990 р. [7], яка не може бути чинною з об'єктивних причин (зміна підслідності, криміногенна ситуація, набуття Україною незалежності тощо).

Нині чинним є наказ МВС України від 30 квітня 2004 р. № 458 "Про затвердження Положення про основи організації розкриття органами внутрішніх справ України злочинів загальнокримінальної спрямованості" [8], який визначає загальні принципи організації і тактики розкриття злочинів цієї категорії без урахування особливостей окремих видів злочинів, що не може задовольняти потреби оперативних підрозділів і досудового слідства в процесі розсліду-

вання та розкриття умисних убивств та інших злочинів проти особи.

Отже, проблемою, що потребує термінового вирішення, є розроблення відомчої інструкції з організації взаємодії органів і підрозділів внутрішніх справ України під час розслідування та розкриття злочинів проти особи з визначенням алгоритму дій оперативних працівників, слідчих та інших служб з урахуванням особливостей розкриття й розслідування окремих видів умисних убивств, (наприклад серійних), убивств на сексуальному ґрунті, вбивств, пов'язаних із безвісним зникненням громадян за обставин, які свідчать про те, що вони стали жертвами злочинів.

Інструкція має насамперед загальні організаційні заходи, спрямовані на підвищення ефективності діяльності ГУ МВС, УМВС, УМВСТ та міських, районних і лінійних органів щодо розкриття умисних убивств та інших тяжких злочинів проти особи, до яких належать:

- забезпечення підвищеної готовності особового складу до виконання завдань у сфері протидії злочинам проти життя та здоров'я особи, відпрацювання дій на місці події шляхом навчання особового складу й тренування членів слідчо-оперативних груп;

- чергування слідчо-оперативних груп для виїзду на місце події під час виявлення трупів з ознаками насильницької смерті, належне матеріально-технічне забезпечення; створення в ГУ МВС, УМВС постійних слідчо-оперативних груп із зазначенням до їх складу найдосвідченіших працівників слідчих, експертних та оперативних підрозділів [3, с. 16];

- спеціалізація та професійна підготовка працівників карного розшуку, які забезпечують ефективну роботу цих підрозділів щодо розкриття умисних вбивств та інших тяжких злочинів проти особи; у зв'язку з цим Програма [3, с. 16] передбачає створення у складі Департаменту карного розшуку спеціалізованих підрозділів з розкриття серійних злочинів проти особи, умисних вбивств, учинених на замовлення та на сексуальному ґрунті, а також боротьби зі злочинними проявами радикальних молодіжних угруповань на расовому ґрунті, антисемітизму і ксенофобії;

- запровадження в практику спеціалізованих інформаційних

підсистем, які з допомогою спеціальної методики на підставі опитування потерпілих забезпечують створення електронних портретів підозрюваних ("фотороботів"), проведення їх ідентифікації за електронними картотеками фотозображень осіб за обліками Інтегрованої інформаційно-пошукової системи (ШПС);

– створення на базі ШПС та використання єдиного електронного накопичувача даних (підсистема "Злочин") для систематизації відомостей щодо обставин учинення тяжких та особливо тяжких, серійних, резонансних, на сексуальному ґрунті злочинів, для розкриття яких необхідний аналіз і постійне інформаційно-аналітичне супроводження даних про потерпілих, наявної оперативної інформації та результатів її перевірки [3, с. 17];

– запровадження в практику єдиної системи обліку ДНК-профілю на рівні центрального апарату МВС та ГУ МВС, УМВС;

– нормативне закріплення проведення спеціального психофізіологічного обстеження з використанням поліграфа під час провадження досудового слідства, а також участі спеціаліста-поліграфолога в слідчих діях [3, с. 20].

Крім зазначених організаційних заходів, Інструкція має містити конкретний алгоритм дій оперативних працівників, слідчих та інших працівників ОВС, залучених до процесу розкриття злочинів проти особи, на різних його стадіях з урахуванням особливостей окремих видів умисних вбивств серійного, сексуального або замовного характеру і т. ін.

Швидке реагування на заяви і повідомлення про злочини проти життя та здоров'я особи, їх оперативне розкриття забезпечується шляхом своєчасного виїзду на місце події у повному складі слідчо-оперативної групи (СОГ) з метою виявлення, фіксації та вилучення слідів злочину, речових доказів, з'ясування обставин злочину, встановлення свідків тощо [8, с. 7].

СОГ створюється на підставі щомісячних графіків чергувань працівників структурних підрозділів ОВС і діє щодоби при чергових частинах ГУ МВС, УМВС, УМВСТ, міських, районних і лінійних органів. Організація чергувань СОГ регламентується наказом МВС України від 4 жовтня 2003 р. № 1155 [9].

Згідно з Програмою [3, с. 16] ГУ МВС, УМВС має створити

СОГ, до складу якої входитимуть найдосвідченіші працівники слідчих, експертних та оперативних підрозділів, для забезпечення належної організації вжиття першочергових заходів, насамперед огляду місця події за умов виявлення трупів з ознаками насильницької смерті, фіксування та вилучення речових доказів. Керівниками СОГ призначати слідчих, які спеціалізуються на розслідуванні кримінальних справ цієї категорії, виключити випадки проведення оглядів місць події дізнавачами та виконувачами обов'язків слідчих, забезпечити складання протоколу за результатами огляду тільки керівником слідчо-оперативної групи [3, с. 21]. Також потрібно забезпечити оснащення підрозділів експертної служби АБІС "Таіс" та АДІС "Дакто-2000" повнопрофільними пересувними криміналістичними лабораторіями, приладами для виявлення, фіксації, вилучення та дослідження речових доказів [3, с. 23], підвищення ефективності оглядів місць знаходження трупів з ознаками насильницької смерті, виявлених місць учинення злочинів проти життя та здоров'я особи, а також експертного супроводження досудового слідства й оперативно-розшукових заходів з розкриття особливо тяжких злочинів.

В організації проведення подальших оперативно-розшукових та інших заходів і слідчих дій щодо розкриття злочинів проти життя та здоров'я особи зростає роль оперативних і слідчих підрозділів центрального апарату МВС, ГУ МВС, УМВС. Програма [3, с. 20] зобов'язує останніх вести справи контрольного-спостережного провадження для відстеження, аналізу й оцінки оперативної обстановки за лініями роботи щодо запобігання, розслідування та розкриття злочинів проти життя особи, вчинених із використанням вогнепальної зброї та вибухівки, на замовлення, на ґрунті перерозподілу сфер кримінального впливу та конкуренції в комерційній діяльності; сексуальному ґрунті; побутовому ґрунті; стосовно працівників ОВС, дітей. За фактами серійних умисних вбивств оперативно-розшукові справи "Злочин" мають провадити винятково працівники апаратів ГУ МВС, УМВС.

Для належної організації роботи щодо використання можливостей операторів мобільного зв'язку за фактами вищезазначених злочинів до складу СОГ необхідно включити керівників підрозділів

оперативно-технічних заходів. Працівники Робочого апарату Укрбюро Інтерполу мають забезпечити виконання завдань, доручень і запитів, які надходять від оперативних підрозділів ОВС та органів досудового слідства, щодо надання наявної в інтегрованих банках даних Інтерполу інформації про кримінальне минуле осіб, їх зв'язки, номерні речі, події, використовуючи можливості Генерального секретаріату Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерпол; у межах компетенції здійснювати міжнародний розшук осіб для встановлення їх місцезнаходження, а під час затримання організувати процедуру екстрадиції до України.

Ураховуючи тенденції розвитку злочинності проти життя та здоров'я особи, поширюється практика створення міжрегіональних СОГ під час вчинення злочинів серійного характеру з метою повного та всебічного розслідування кримінальних справ, встановлення всіх фактів злочинної діяльності підозрюваних осіб.

Відповідно до наказу МВС України від 30 квітня 2004 р. № 458 для розслідування та розкриття міжрегіональних злочинів, учинених на території кількох областей або залізниць, створюються міжрегіональні СОГ. Контроль за їх роботою може бути покладено на керівництво ГУ МВС, УМВС, УМВСТ, на території обслуговування якого вчинено найбільшу кількість злочинів [8, с. 6].

Роль керівників ОВС є визначальною в системі контролю за станом і результатами роботи із запобігання та розкриття злочинів проти особи.

Згідно з Програмою [3, п. 5] на начальників ГУ МВС, УМВС, міськрайлінорганів покладається персональна відповідальність за кінцеві результати із запобігання та розкриття злочинів цієї категорії.

У зв'язку з цим керівний склад ГУ МВС, УМВС, УМВСТ, міськрайлінорганів, оперативних підрозділів і органів досудового слідства постійно контролює стан оперативної обстановки, своєчасність реагування на заяви та повідомлення про вчинені злочини, забезпечує негайні виїзди на місця події СОГ, повноту та якість проведення невідкладних заходів з оперативного розкриття злочинів; для організації розслідування і розкриття особливо тяжких злочинів створює спеціалізовані СОГ. За резонансними злочинами

на початковому етапі їх розслідування щодобово проводять оперативні наради за результатами роботи СОГ щодо розкриття злочинів [8, с. 19]. Якщо в результаті проведених першочергових оперативно-розшукових заходів і невідкладних слідчих дій особа, яка вчинила злочин, не була встановлена, зазначені керівники:

- координують роботу СОГ, організують взаємодію слідчих із підрозділами, що здійснюють оперативно-розшукову, експертну діяльність, іншими правоохоронними органами;

- заслуховують (не рідше, ніж один раз на декаду) у ГУ МВС, УМВС, УМВСТ начальників міськрайлінорганів, оперативних підрозділів і підрозділів досудового слідства, керівників СОГ про перебіг розкриття тяжких та особливо тяжких злочинів;

- заслуховують щотижня в міськрайліноргані начальників оперативних підрозділів, керівників СОГ та окремих працівників про перебіг розкриття тяжких та особливо тяжких злочинів;

- надають практичну і методичну допомогу міськрайлінорганам у розкритті тяжких та особливо тяжких злочинів;

- вивчають матеріали оперативно-розшукових і кримінальних справ, надають щодо них письмові вказівки, а також вказівки щодо заведення контрольно-наглядових справ [8, с. 19-20].

Згідно з наказом МВС України від 30 квітня 2004 р. № 458 [8, с. 20-21] керівники ГУ МВС, УМВС, УМВСТ вживають також інших заходів контролю для забезпечення прийняття управлінських рішень.

Отже, зважаючи на підвищену суспільну небезпеку злочинів проти життя та здоров'я особи, їх особливий резонанс та негативні чинники, що впливають на організацію роботи щодо розкриття та розслідування цих злочинів, використовуючи позитивний досвід вітчизняної та зарубіжної практики, керуючись Програмою протидії злочинам проти життя та здоров'я особи на 2008-2012 рр., узагальнивши чинні відомчі нормативно-правові акти, необхідно розробити і затвердити нову інструкцію з організації взаємодії органів і підрозділів внутрішніх справ під час розкриття та розслідування злочинів проти життя та здоров'я особи. До неї слід включити такі розділи: загальні положення, організаційні заходи, інформаційне забезпечення, організаційно-тактичні форми розкриття

злочинів, дії працівників підрозділів ОВС під час огляду місця події та роботи над розкриттям злочинів, систему контролю над розкриттям злочинів.

Список використаних джерел

1. Конституція України. – К. : Преса України, 1997. – 80 с.
2. Про міліцію : Закон України від 20 грудня 1990 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 4. – Ст. 20.
3. Програма протидії злочинам проти життя та здоров'я особи на 2008-2012 рр. : наказ МВС України "Про оголошення рішення колегії МВС України" від 31 лип. 2008 р. № 370. – К., 2008. – 28 с.
4. Рішення колегії МВС України від 25 лип. 2008 р. № 17КМ/1 "Про підсумки оперативно-службової діяльності органів і підрозділів внутрішніх справ України в I півріччі 2008 року та заходи щодо підвищення її результативності" : наказ МВС України від 31 лип. 2008 р. № 370 "Про оголошення рішення колегії МВС України". – К., 2008. – 28 с.
5. Злочинність в Україні. Основні показники стану та структури злочинності за 2001–2005 рр. : стат. зб. – К. : ВПЦ МВС України, 2006. – 201 с.
6. Експрес-інформація про стан злочинності на території України за 2008 рік. – К. : ДІТ МВС України, 2009. – 130 с.
7. Инструкция по организации раскрытия и расследования умышленных убийств и других тяжких преступлений против личности: приказ прокуратуры УССР и МВД УССР от 6 октября 1990 г. № 15-18/303. – К., 1990. – 46 с.
8. Про затвердження Положення про основи організації розкриття органами внутрішніх справ України злочинів загальнокримінальної спрямованості : наказ МВС України від 30 квіт. 2004 р. № 458. – К., 2004. – 24 с.
9. Про вдосконалення реагування на повідомлення про злочини, інші правопорушення і події та забезпечення оперативного інформування в органах і підрозділах внутрішніх справ України: наказ МВС України від 4 жовт. 2003 р. № 1155. – К., 2003. – 55 с.

Стаття надійшла 27.04.2009.